

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky v letech 1951–1968

Jaroslava Honcová

Úvod

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky se sídlem v Praze, který náleží k našim předním výzkumným ústavům prošel za dobu své existence od 1. 12. 1912 pozoruhodným vývojem. Jeho organizace a činnost byly odrazem vývoje zemědělské ekonomiky (zemědělské spravovědy) a vývoje zemědělství.

V této souvislosti rozeznáváme pět vývojových etap, v nichž ústav měnil název i náplň činnosti:

1. Ústav pro zemědělské účetnictví (1912–1919)
2. Zemědělský ústav účetnicko-spravovědný (ZÚÚS) (1919–1950)
3. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky (VÚZE) (1951–1968)
4. Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy (VÚEZVŽ) (1969–1992)
5. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky (VÚZE) (1993 do 30.6.2008)

Autorka zpracovala tři vývojové etapy. První dvě byly otištěny ve sborníku Vědecké práce Zemědělského muzea 1990–1991.¹ Po zániku této publikace zůstala třetí etapa z let 1951–1968 v rukopise a publikační možnost se naskytla až nyní. V první polovině šedesátých let převzal Státní ústřední archiv (SÚA) od VÚZE písemnosti do roku 1950. Tak vznikl v SÚA archivní fond Zemědělský ústav účetnicko-spravovědný (ZÚÚS), který uspořádal Dr. Jaroslav Honc (1966).² Honc přednesl též referát o významu tohoto fondu pro dějiny zemědělské ekonomiky na Kolokviu o dějinách zemědělské ekonomiky pořádaném na Vysoké škole zemědělské v roce

¹ Honcová, Jaroslava: *Vznik a význam zemědělských účetnických ústavů v českých zemích. Vědecké práce Zemědělského muzea 28, 1989–1990, s. 47–66; táž: Zemědělský ústav účetnicko-spravovědný. Vědecké práce Zemědělského muzea 29, 1991, s. 263–288.*

² Honc, Jaroslav: *Zemědělský ústav účetnicko-spravovědný. Inventář SÚA. Praha 1966.*

1967.³ Později byla do SÚA předána též odborná knihovna ústavu do roku 1950 a některé materiály z období VÚZE.⁴ Převážná část archivního materiálu zůstala v archivu ústavu. V devadesátých letech byly v ústavu skartovány veškeré materiály vzešlé z činnosti jednotlivých odborů a oddělení a vznikla tak nenahraditelná ztráta pro dějiny zemědělské ekonomiky a sociologie zemědělství. Mezi vyskartovanými materiály je např. Anketa o československém zemědělství v roce 1949, tedy těsně před kolektivizací. Z rozsáhlého ústavního materiálu zůstaly zachovány pouze písemnosti sekretariátu ředitele, výroční zprávy, závěrečné zprávy a unikátní soubor dokumentace JZD, která sledovala vlastní náklady. K historii VÚZE ve sledovaném období přednesl v roce 1969 na konferenci uspořádané k padesátému výročí založení ZÚÚS ředitel VÚZE ing. Václav Eremiáš, CSc.⁵ Autor rozdělil činnost VÚZE do třech etap, podal jejich charakteristiku a ekonomické zhodnocení. Avšak vzhledem k době vzniku v normalizačním období nemohl provést kritiku kolektivizace. Ing. Danuše Koudelová zpracovala bibliografii vědeckých prací pracovníků VÚZE z let 1951–1985. Bibliografie bohužel nevyšla a je uložena v knihovně VÚZE. Životopisné údaje významných pracovníků VÚZE jsou obsaženy ve dvou-svazkovém díle Ladislava Skaly⁶ *Naši předchůdci*. Nejsou v něm však uvedeni ti, kteří v té době ještě žili. Moje práce nemůže být komplexním hodnocením rozporuplné epochy z let 1951–1968, poskytuje však přehled o pramenných zdrojích pro badatele v tomto fondu. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky byl a je po celou dobu svého trvání spolutvůrcem státní zemědělské politiky.

Společenské proměny československého venkova v padesátých letech 20. století

Po převratu v únoru 1948 a nastolení vlády jediné strany – KSČ bylo jasné, že i v Československu obdobně jako v jiných tzv. lidově demo-

³ Honc, Jaroslav: *Archivní prameny pro studium vývoje zemědělské ekonomiky v letech 1903–1951*; Tauber, Jan - Kolčák, J.: *Příspěvky k historii české a slovenské zemědělské ekonomiky 1969*, s. 139–145.

⁴ Honcová, Jaroslava: *Význam fondů archivu VÚEZVz a metody jeho zpracování. Zemědělská informatika 3, 1978*, s. 101–106.

⁵ Eremiáš, Václav: *Vývoj dnešního Výzkumného ústavu ekonomiky zemědělství a výživy a jeho příspěvek k rozvoji oboru. Zemědělská ekonomika 14, 1970*, s. 23–31.

⁶ Skala, Ladislav: *Naši předchůdci*. Praha 1993.

kratických státech dojde ke kolektivizaci zemědělství stalinského typu. Již 23. 2. 1949 byl vydán zákon č. 69/1949 o Jednotných zemědělských družstvech (JZD) a ještě v též roce byla zakládána první JZD. Kolektivizace se stala prioritou zemědělské politiky KSČ. Kolektivizace probíhala ve dvou etapách: Zvláště v I. etapě 1949–1953 byly při zakládání JZD a přechodu na vyšší typy používány metody bezprostředního násilí či pohrůžky násilí kombinované s ekonomickým nátlakem. Tehdy docházelo k zásadním změnám v držbě půdy a k faktické likvidaci selského stavu. Nejhuře byli postiženi tzv. kulaci, kteří nebyli přijímáni do JZD, nýbrž rozkulačováni, připravováni o majetek a někdy i o osobní svobodu a vysídlováni z obce. V letech 1954–1956 došlo k přechodnému uvolňování v souvislosti s krizí sovětského bloku po Stalinově smrti. Druhá etapa kolektivizace probíhala v letech 1957–1959 a byla založena především na ekonomických faktorech. V důsledku kolektivizace se v průběhu padesátých let zcela změnila struktura zemědělských podniků: JZD, státní statky (mezi ně přešla i část zvláště neprosperujících JZD), a státní traktorové stanice. Likvidace individuálních rolnických hospodářství metodou kolektivizace a vznik JZD vyvolal značnou potřebu příslušně orientovaných zemědělských odborníků a zapojení vědy a výzkumu do zemědělství. V roce 1952 byla zřízena samostatná Vysoká škola zemědělská v Praze a současně probíhal velký rozmach středního zemědělského školství. Tomuto záměru neodpovídal charakter ani náplň dosavadní činnosti Zemědělského ústavu účetnicko-spravovnědného, který byl od 1. ledna 1951 včleněn do nové výzkumné organizační struktury jako resortní ústav ministerstva zemědělství pod názvem Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky (VÚZE).⁷

⁷ K obecnějšímu rámci tématu viz Rychlík, Jan: *Obecné a specifické rysy nucené kolektivizace ve východní Evropě*. In: *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století. Studie Slovákého muzea Uherské Hradiště 7, 2002, s. 21–30*; Pátek, Zdeněk: *K dějinám českého vysokého školství v Čechách*. In: *Zemědělské školství, výzkum a osvěta jako předpoklad hospodářského a sociálního rozvoje venkova v 19. a 20. století. Studie Slovákého muzea Uherské Hradiště 9, 2004, s. 21–32*; Kubačák, Antonín: *Vývoj správy zemědělství v českých zemích v letech 1945–1949*. In: *Prameny a studie 33, 1990, s. 131–219*; Burešová, Jana: *Prosazování sovětského modelu do československého zemědělství. Sborník Vojenské akademie Brno – řada C, 1994, s. 395–402*; *táž: Osudy československého zemědělství po druhé světové válce. Historický obzor 8, 1997, s. 177–180*; *táž: Zemědělská politika v Československu v letech 1948–1960 jako součást vývoje komunistických režimů v Evropě*. In: *Sborník prací moravských historiků. Brno 1996, s. 87–128*; *táž: Zemědělství v českých zemích a na Slovensku v podmínkách „kolektivizace“ 1949–1960. Česko-slovenská ročenka 1998, s. 197–203*; Kubačák, Antonín: *Dějiny zemědělství v českých zemích. II. sv. 1900–1989. Praha 1995.*

Reorganizace zemědělského výzkumu z roku 1951

Již v roce 1949 se připravovala celostátní reorganizace vědeckého výzkumu, která měla přeměnit jeho dosavadní strukturu převzatou z období první republiky podle potřeb socialistického státu.⁸ Nejvyšší instancí pro organizaci výzkumu se stalo Ústředí výzkumu a technického rozvoje. Jemu podléhaly ústřední výzkumné ústavy, zřizované vládním nařízením buď nově, nebo z dosavadních výzkumných ústavů. Na tuto organizaci navazovala i reorganizace resortních výzkumných ústavů. Resortní výzkumné ústavy zřizoval příslušný ministr v dohodě s ministerstvem financí a s předsedou Ústředí a novou organizaci resortního výzkumnictví publikoval v Úředním listu. Tak vyšla dne 12. ledna 1951 v Úředním listě vyhláška ministerstva zemědělství,⁹ kterou zřídil ministr zemědělství Julius Ďuriš v oboru působnosti ministerstva zemědělství k 1. 1. 1951 pět resortních výzkumných ústavů:

1. Výzkumný ústav pro rostlinnou výrobu se sídlem v Praze,
2. Výzkumný ústav pro živočišnou výrobu se sídlem v Praze,
3. Výzkumný ústav pro lesní výrobu se sídlem v Praze a s pobočkou v Banské Štiavnici,
4. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky se sídlem v Praze a s pobočkami v Brně a Bratislavě (VÚZE),
5. Výzkumný ústav pro mechanizaci se sídlem v Praze.

Rok 1951 se tak stal základním mezníkem ve vývoji ústavu. Tehdy byl změněn nejen název ústavu, ale i jeho cíle a náplň výzkumné činnosti. Ústav se stal od té doby významným činitelem při provádění kolektivizaci československého zemědělství i při jeho pozdějších kvalitativních proměnách. V teoretické části výzkumu byly v ústavu řešeny jednotlivé kategorie zemědělské ekonomiky: intenzita zemědělské výroby, produktivita práce, rentabilita zemědělské výroby, působení vlastních nákladů, charakter ekonomických nástrojů, zásady řízení. Činnost ústavu se od té doby odlišovala i metodicky od ZÚÚS. V ZÚÚS byly okruhy činností konstantní a pevně stanovené, pouze v jeho závěrečném období do něho pronikaly některé nové prvky. Ve VÚZE byla od počátku výzkumná činnost plánována v rámci pětiletých výzkumných plánů. V průběhu sledovaného období se do výzkumné činnosti zapojily další vědní obory, zejm. matema-

⁸ Zákon č. 261/1949 Sb. o organizaci výzkumnictví a dokumentační služby byl novelizován zákonem č. 185/1950 Sb. o organizaci výzkumnictví a technického rozvoje.

⁹ Úřední list 1951, částka 13, č. 53.

tika a sociologie zemědělství. Kromě plánovaných výzkumných úkolů byly v ústavu zpracovávány i mimořádné výzkumné úkoly pro sféru řízení i pro zemědělskou praxi.

Vývoj zapojení VÚZE do organizace zemědělského výzkumu (sféry řízení) v letech 1951–1968

Zřizovatel VÚZE se v průběhu let měnil v souvislosti s vývojem správy v rezortu zemědělství. V letech 1951–1952 podléhaly rezortní výzkumné ústavy ministerstvu zemědělství, lesního a vodního hospodářství (MZLVH) pouze dva roky. Koncem roku 1952 byla zřízena Československá akademie zemědělských věd (ČSAZV), která převzala od roku 1953 tzv. hlavní ústavy zemědělské, mezi nimi i Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky. Ústav byl začleněn v ČSAZV do odboru zemědělské ekonomiky. Odbor řešil zásadní teoretické problémy zemědělské ekonomiky, významné pro hospodářskou politiku a stále nově vznikající ekonomické problémy rozvoje socialistického zemědělství a organizace socialistických zemědělských podniků a koordinoval činnost všech pracovišť, zúčastňujících se výzkumných úkolů v odboru zemědělské ekonomiky. Předsedou ekonomického odboru byl dop. člen Ing. Ladislav Sobotka, vědeckým sekretářem dopisující člen doc. Jan Krblich, ředitel VÚZE. V průběhu let byli do ekonomického odboru přijati další čelní pracovníci VÚZE: dopisující člen Doc. Jan Tauber (od r. 1954), a dopisující člen Karel Svoboda, zástupce ředitele VÚZE (od r. 1959). Odbor schvaloval výzkumný plán VÚZE a metodiky výzkumných úkolů. Závěrečné zprávy VÚZE byly po projednání ve vědecké radě rovněž předávány do ekonomického odboru. Odbor zemědělské ekonomiky vykonával svou činnost nejen prostřednictvím jím řízených vědeckovýzkumných pracovišť, ale též prostřednictvím svých odborných komisí, které vedli význační vědečtí pracovníci; např. komisi rajonizační vedl dopisující člen ing. V. Rosam, později Dr. František Hamerník.

V roce 1962 byla ČSAZV zrušena. Část jejích ústavů byla převedena do Československé akademie věd, ostatní (mezi nimi i VÚZE) byly opět podřízeny MZLVH. Zrušení ČSAZV bylo zdůvodněno dosavadním malým podílem vědy na rozvoji výrobních sil a výrobních vztahů v zemědělství, který vyžaduje rychlejší rozvoj základního teoretického výzkumu. Vědecká základna ČSAZV byla zaměřena převážně na potřeby zemědělské výroby a rezortní výzkum. I když ČSAZV vyřešila řadu významných výzkumných úkolů, nebylo dosaženo potřebného předstihu před potřebami praxe. V letech 1962–1967 náležel ústav opět do sféry řízení MZLVH. V té době se hledaly v ministerstvu různé organizační formy nejhodnějšího řízení výzkumu. V roce 1963 došlo k vytvoření Správy zemědělských

výzkumných ústavů, která byla v dalším roce přetvořena ve Správu vědeckotechnického rozvoje (1964–1967). Avšak žádná z těchto forem nezabezpečovala účinné komplexní řízení výzkumné základy resortu. Proto byl vytvořen Zemědělský komplex (ZPoK), který zahrnoval zemědělství, služby a potravinářský průmysl. V souvislosti s novým systémem řízení zemědělství a zajišťování výživy lidu bylo vytvořeno ministerstvo zemědělství a výživy (MZVŽ) jako jednotný centrální orgán pro řízení zemědělství, potravinářského průmyslu a nákupu zemědělských výrobků. Ústředí zemědělského a potravinářského výzkumu (ÚZPV) zahájilo svou činnost k 1. 6. 1967 již při MZVŽ jako jeho nejvyšší článek pro vědu a výzkum. Řízení výzkumné činnosti bylo soustředěno do sedmi odborů. ÚZPV podléhalo celkem 34 výzkumných ústavů, mezi nimi i Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky a Ústřední ústav potravinářského průmyslu. Období činnosti ÚZPV možno charakterizovat jako přípravnou etapu před obnovením zemědělské akademie.

Počátky Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky

Ještě před ustavením VÚZE přesídlil ZÚÚS v prosinci 1950 do samostatné budovy v Praze 2, Krakovská 18. Novým ředitelem Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky byl jmenován Doc. Dr. Jan Krblich.

VÚZE měl zároveň tři pobočky: Brno - vedoucí JUDr. Ladislav Urbánek (do r. 1960), po něm Ing. Svatopluk Čalkovský; Pohořelice 1956–1959. V roce 1959 byla sloučena s brněnskou pobočkou; Bratislava - nově zřízena z dosavadního Ústavu pro ekonomii v polnohospodářství a lesnictví (ved. JUDr. Martin Ostrovský) Slovenská pobočka se opět osamostatnila již v roce 1954 pod názvem Výzkumný ústav polnohospodářské ekonomiky (VÚPE). Pobočkou VÚZE v Praze se opět stala v letech 1963–1968, vedl do r. 1963 JUDr. Martin Ostrovský, po něm Ing. Ján Janovic, CSc.¹⁰

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky vznikl přetvořením Zemědělského ústavu účetnicko-spravovédného s převzetím dosavadních pracovníků i výzkumných úkolů I. pětiletého plánu. Přesto došlo k zásadní kvalitativní změně, které se odrážely i v samotném názvu ústavu. Právě rok 1951 lze označit za počátek soustavného výzkumu ekonomiky socialistického zemědělství a socialistických zemědělských podniků. Tehdy již hospodařilo 1–2 roky několik tisíc JZD, stovky státních statků a desítky státních traktorových stanic (STS). Z těchto předpokladů vycházela i nová

¹⁰ Ostrovský, M.: *Polstoročnica výzkumu ekonomiky polnohospodárstva na Slovensku. Bratislava 1970, s. 141.*

organizace Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky. Pražské pracoviště mělo od roku 1954 sedm oddělení.

- I. Oddělení výzkumu ekonomiky a organizace JZD,
- II. Oddělení výzkumu ekonomiky a organizace státních statků,
- III. Oddělení výzkumu ekonomiky a organizace STS,
- IV. Oddělení výzkumu ekonomiky a organizace ostatních zemědělských závodů,
- V. Oddělení ekonomiky socialistické zemědělství,
- VI. Oddělení výzkumu přírodních podmínek,
- VII. Oddělení výzkumu výkonových norem v zemědělství.

Brněnská pobočka byla organizována obdobně jako pražské pracoviště (bez odd. V. a VII.), kdežto pohořelecká nebyla organizována podle oddělení, ale podle řešitelských týmů. Ředitel ústavu měl stálého zástupce pro vědeckou práci. Tuto funkci vykonával Karel Svoboda, CSc. Vedoucí oddělení zodpovídali též za včasné plnění výzkumných úkolů podle schválených metodik. Při ústavu byla zřízena vědecko-výzkumná rada, která měla 18 členů. Členy vědecké rady byli nejvýznamnější odborníci ze zemědělské ekonomiky - členové ČSAZV, vysokoškolští profesori a docenti, vědečtí pracovníci. Vědecko-výzkumná rada posuzovala a schvalovala metodiky vědecko-výzkumných úkolů a projednávala jejich závěrečné zprávy a výsledky. Vědecko-výzkumná rada byla též plně kvalifikována pro projednávání kandidátských a doktorských disertačních prací z oboru zemědělské ekonomiky.

Činnost Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky

Charakter činnosti VÚZE byl v tomto období úzce spjat s vývojem socialistického zemědělství. Fungování ústavu lze chronologicky rozdělit do dvou základních etap.

- I. Období kolektivizace do r. 1960:
 - a) časový úsek 1951–1956
 - b) časový úsek 1956–1960 (V tomto období u nás v druhé polovině padesátých let nechybí konstituování ekonomiky socialistického zemědělství jako vědní disciplíny)
- II. Období kvalitativních přeměn socialistického zemědělství 1961–1968
 - a) časový úsek 1961–1964 (Nastupující proces koncentrace a specializace zemědělských závodů se odrážel ve struktuře a výzkumné činnosti ústavu).

- b) časový úsek 1965–1968 (Rozšiřování interdisciplinární spolupráce – zavádění matematických metod do ekonomického výzkumu v zemědělství, vznik výpočetního střediska a Institutu sociologie venkova a historie zemědělství).

Na počátku padesátých let nebyl výzkum na nástup kolektivizace náležitě připraven. Před zahájením kolektivizace nebyly vědeckovýzkumnými pracovníky provedeny analýzy daného stavu nejen v zemědělství, ale i v ostatních odvětvích národního hospodářství, které by sloužily příslušným orgánům k řešení otázek vlastního průběhu i forem združstevňování v podmínkách československého zemědělství, k zabezpečení vznikajících družstev výrobními prostředky, k řešení specializace velkých podniků, nebyl vypracován systém řízení. Kolektivizace byla konkrétním řešením agrární otázky. Problémy teorie a praxe musely být řešeny jako bezprostřední úkol současně. Pracovníci ústavu se přímo podíleli na zakládání JZD. V té době existovala jediná země, kde byl prakticky uskutečněn model socialistického zemědělství - Sovětský svaz. Proto se v první etapě vycházelo z aplikace sovětských zkušeností na československé podmínky. Sám vznik ekonomiky socialistického zemědělství jako vědecké disciplíny je tedy datován počátkem padesátých let a byl ovlivněn především sovětskou zemědělskou ekonomickou vědou a předchází zemědělskou spravovědou.

Vliv sovětské zemědělské ekonomiky zasahoval především do metodické stránky výzkumu a do značné míry i do jeho obsahového zaměření. Českoslovenští zemědělští ekonomové nekriticky přijímali závěry ze sovětských pramenů. Ovlivnění zemědělskou spravovědou je dáno tím, že zemědělská ekonomická věda se v podstatě vyvinula ze zemědělské spravovědy. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky zcela zákonitě navázal na činnost Zemědělského ústavu účetnicko-spravovědného. Ovšem se změnila organizační struktura ústavu i náplň činnosti, přičemž do popředí se dostalo budování socialistické zemědělské velkovýroby. Do ústavu nastoupili ve větším počtu mladí absolventi Vysoké školy zemědělské, členové KSČ. V roce 1950 tak pracovalo v ZÚÚS pouze 6 vysokoškoláků z celkového počtu 63 zaměstnanců. V roce 1951 při vzniku VÚZE vzrostl počet zaměstnanců a v něm podíl vysokoškoláků na 20 vysokoškoláků z celkového počtu 88 zaměstnanců. V dalších letech pokračoval růst počtu pracovníků a zvyšování jejich kvalifikace. V roce 1956 bylo již ve VÚZE 146 pracovníků, z toho 7 vědeckých pracovníků, 48 vysokoškoláků, 32 technických pracovníků. Výzkum se v první etapě soustředil na rozbory hospodaření již existujících zemědělských podniků s návrhy na zlepšení hospodářských výsledků, organizace výroby a práce. Na úseku ekonomiky JZD byly podrobnými ekonomickými rozbory celoročních výsledků hospodaření vybraných JZD stanoveny základní příčiny různých výsled-

ků hospodaření v jednotlivých výrobních oblastech a navržena opatření k odstranění nejdůležitějších nedostatků. Byly srovnávány výsledky hospodaření pohraničních a vnitrozemských JZD. Na úseku hospodaření státních statků řešil ústav ekonomické rozbory výsledků hospodaření státních statků. Byl proveden podrobný ekonomický výzkum hospodářských výsledků kravinů, velkovýkrmen prasat a drůbežáren, provedeno ekonomické hodnocení různých agrotechnických a zootecnických metod zaváděných na státních statcích. Tak bylo např. provedeno ekonomické zhodnocení hnízdové výsadby brambor, pěstování cukrovky podle prosenického hnutí, čtvercově hnízdové výsadby kukuřice a pastevního odchovu mladého skotu. Výzkum STS se zabýval strukturou jejich strojního parku, spoluprací s JZD, návrhy na zlepšení organizace práce, rozбором provozu a hospodaření STS, výkonnými normami a odměňováním. Výzkum ekonomiky ostatních zemědělských závodů pokračoval v činnosti ZÚÚS. Ústav prováděl na souboru několika set jednotlivě hospodařících rolníků účetní závěrku a ekonomické rozbory jejich hospodaření tradičními metodami. U zemědělských závodů, které vedly podvojné účetnictví byly sledovány i vlastní náklady. Výsledky rozborů sloužily též jako podklady pro správní opatření v soukromém sektoru v zemědělství. Náležel sem též výzkum osobních doplňkových hospodářství členů JZD (záhumenky), zejména rozbor objemu a skladby výroby v osobních doplňkových hospodářstvích, složení důchodů družstevníků a pracovní účasti rodin družstevníků ve společném a osobním hospodářství. Mimo plán výzkumných úkolů bylo v letech 1951–54 ještě pokračováno v některých dalších činnostech Zemědělského ústavu účetnicko-spravovédného:

- Zjišťování vývoje cen zemědělských výrobků a výrobních prostředků – stanovením indexů cen. Při zjištění určité disparity mezi cenami zemědělských výrobků a výrobních prostředků mohl ústav podávat příslušné návrhy na zajištění rentability zemědělské výroby
- Zjišťování spotřebních poměrů v zemědělství: v družstevním sektoru, u kategorie zemědělských dělníků, u drobných a středních rolníků. Tyto údaje byly předávány ministerstvu zemědělství, Státnímu úřadu statistickému a Státnímu úřadu plánovacímu. Od roku 1953 převzal tuto činnost Státní úřad statistický. Činnost ústavu byla již tehdy v ČSAZV vysoce hodnocena. V roce 1954 byl z hlediska tehdejší zemědělské politiky na prvním místě mezi ústavu ČSAZV. S postupujícím rozvojem socialistické zemědělské velkovýroby a s konstituováním socialistické zemědělské ekonomiky se měnila organizace ústavu a struktura výzkumných úkolů. Od roku 1954 nacházíme již ve struktuře výzkumných úkolů výrazné změny; objevují se ve stále větším rozsahu makroekonomická témata. Mezi nimi zaujímaly významné místo práce z oblasti rajonizace zemědělské výroby a výrobního zaměření v jednotlivých částech Československa. Vy-

cházel se z předpokladu, že plánovitě rozmístění zemědělské výroby má být v souladu s optimálním využitím podmínek. Rajonizace byla v plánu výzkumu v letech 1954–1960.¹¹ Navazovala na studium geomie – vliv přírodních faktorů, které bylo zahájeno v roce 1934 z podnětu Fr. Loma. První velká mapa zemědělské geomie byla vystavena na Všeslovenské zemědělské výstavě v roce 1948. Práce byla rozvržena do pěti okruhů:

- 1) navržení výměry jednotlivých výrobních zón v krajích;
- 2) navržení osevních postupů v jednotlivých výrobních zónách ve spolupráci s Výzkumným ústavem rostlinné výroby;
- 3) vypracování návrhu na optimální hustotu ve výrobních zónách jednotlivých druhů zvířat ve spolupráci s Výzkumným ústavem živočišné výroby a Výzkumným ústavem krmivářským;
- 4) vypracování návrhu krmných dávek v jednotlivých výrobních zónách ve spolupráci s Výzkumným ústavem krmivářským a Výzkumným ústavem rostlinné výroby;
- 5) vypracování návrhu agrotechnických lhůt hlavních polních prací v jednotlivých zónách.

Při tomto výzkumu bylo po prvé použito týmové práce specializovaných výzkumných ústavů ČSAZV, přičemž syntéza náležela právě ekonomickému výzkumu. Při tomto výzkumu byly především zjišťovány a kartograficky zachyceny půdní a klimatické podmínky v každé obci a na jejich základě s přihlédnutím k základním ekonomickým podmínkám, byly vypracovány pro každý kraj a okres čtyři zóny vhodnosti k výrobě každého zemědělského produktu. Současně s tím se zpracovala metodika rozmístění organizované zemědělské výroby do jednotlivých obcí a JZD. V letech 1954–1957 byl vypracován návrh rajonizace živočišné výroby pro jednotlivé okresy, kraje a ČSSR za spolupráce specializovaných ústavů ČSAZV. Pro rajonizaci jednotlivých druhů hospodářských zvířat byly sestaveny historické přehledy jejich stavů a užitkovost, zhodnocen jejich vývoj a současný stav, zváženy možnosti dovozu krmiv a potřeby dovozu jednotlivých živočišných výrobků. Vlastní rozmístění živočišné výroby do krajů a okresů bylo provedeno s ohledem na krmivovou základnu, danou rajonizací rostlinné výroby.¹²

¹¹ V letech 1952–1954 byly prováděny přípravné práce pro rajonizaci: půdní mapy, mapy výrobních typů a podtypů v okresech, mapy orných půd v ČSR, mapy katastrálního rozdělení veškeré půdy, odebírány půdní vzorky pro výzkum vlivu osevních postupů na fyzikální stav půdy a prováděno měření půdních hodnot v terénu. Výzkum přírodních podmínek byl zařazen do plánu výzkumu již dříve.

¹² Ve své konečné podobě byla závěrečná zpráva návrhu rajonizace skotu, prasat, koní, drůbeže a ovcí v rozsahu 1226 stran a 29 diagramů schválena v oponentním řízení v říjnu 1957.

Výsledky rajonizace byly předloženy mezinárodní vědecké veřejnosti na mezinárodní konferenci, kterou uspořádala ČSAZV v Praze v září 1958. V roce 1959 vydal ústav Atlas rajonizace zemědělské výroby pro všechny kraje, kterých bylo tehdy devatenáct.¹³ Racionálním rozmístěním jednotlivých plodin a druhů hospodářských zvířat byly dány předpoklady pro účelnou specializaci zemědělské výroby v zemědělských závodech, pro vyšší efektivnost zemědělské výroby a vyšší produktivitu práce. Rajonizace měla přispět i k rovnoměrnému a komplexnímu rozvoji všech oblastí a k likvidaci zaostávajících oblastí. Druhá polovina padesátých let je charakterizována kvalitativně novým stupněm rozvoje kolektivizace. Vznikla nutnost hledat cesty přeměny socialistických podniků v podniky skutečně velkovýrobní. U JZD byla původně zakotvena struktura jedna vesnice - jedno JZD. Nyní započal proces slučování JZD. Těmto snahám odpovídala i struktura výzkumných témat.

VÚZE sledoval dále řadu dílčích výzkumných témat, k nejzávažnějším patřilo například:

1) Výzkum velikosti socialistických zemědělských závodů s hlediska specializace a velkovýrobní technologie – stěžejní výzkumný úkol ČSAZV, řešení v letech 1959–1960 pražským a brněnským pracovištěm pod vedením dopisujícího člena ČSAZV Karla Svobody. V rámci úkolu byly stanoveny teoretické zásady specializace zemědělských závodů, minimální velikosti honů a minimální koncentrace jednotlivých druhů hospodářských zvířat, předpoklady a zásady pro slučování družstev, zásady organizace a řízení ve sloučených JZD, metodické pokyny pro realizace slučování na úrovni okresu i sloučených JZD samých. V dubnu 1960 byly publikovány nejdůležitější předběžné závěry v tematickém čísle časopisu Zemědělská ekonomika. Závěry sloužily též pro vypracování směrnice pro slučování JZD. Ve spolupráci s Výzkumným ústavem výstavby a architektury Brno

¹³ *Seznam map rajonizačního atlasu pro jednotlivé kraje Fyzická mapa a administrativním rozdělením ČSR, Přehledná mapa genetických půdních typů České země; Přehledná půdní mapa kraje, Přehledná mapa půdních typů a podtypů v kraji; Přehledná mapa izoterm kraje; Přehledné mapy rajonizační kraje: jednotlivých plodin, jednotlivých druhů ovoce, jednotlivých druhů hospodářských zvířat podle plemen, mapy skotu podle výrobního zaměření, mapy prasat, ovcí a slepic podle zón vhodnosti. Fenologické mapy ČSR. Textová část k mapám atlasu vyšla ve dvoudílné publikaci Rajonizace zemědělské výroby v ČSSR Praha. Díl I. Praha 1960, 746 s.; díl II. Praha 1963, 362 s., přičemž I. díl zpracovány v rámci ČSAZV Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky v Praze a Výzkumný ústav polnohospodářské ekonomiky v Bratislavě; II. díl již Ústav pro vědeckou soustavu hospodaření.*

byla vypracována metodika plánu rozvoje zemědělství okresu jako plánovacího předpokladu pro správné provádění procesu slučování družstev;

2) Sledování vlastních nákladů – od roku 1956 byly na souboru 1200 JZD sledovány vlastní náklady hlavních zemědělských výrobků v různých výrobních typech v časovém záběru od r. 1953 ve vztahu k vytváření průměrných realizačních cen zjištěné vlastní náklady byly využívány příslušnými orgány pro posuzování cen zemědělských výrobků. Zkušenosti získané při sledování vlastních nákladů u JZD byly využity k uspořádání celostátní konference o vlastních nákladech konané v Olomouci v září 1957 a k vypracování jednoduché metodiky výpočtu vlastních nákladů u JZD. Sledování vlastních nákladů na souboru vybraných JZD zůstalo dlouhodobým úkolem ústavu a bylo využito v různých souvislostech; v relaci s cenami, pro zjišťování tvorby hrubého důchodu, čistého důchodu a rentability zemědělské výroby. Dlouhodobé sledování vlastních nákladů bylo využito při sledování postupného snižování vlastních nákladů a při výpočtu perspektivních vlastních nákladů pro ekonomické zhodnocení plánu dlouhodobého rozvoje zemědělské výroby;

3) Výzkum produktivity práce a intenzity zemědělské výroby 1956–1960; I. část: Zjišťování produktivity práce v socialistických zemědělských závodech. Hlavním výsledkem byl návrh soustavy ukazatelů produktivity práce v rámci celého zemědělského závodu, v rámci jednotlivých výrobních odvětví a při výrobě jednotlivých výrobků. Tento návrh soustavy ukazatelů byl využit pro vypracování jednoduché metodiky zjišťování produktivity práce v JZD, která byla v roce 1958 publikována ve zvláštní brožurě. II. část: Výzkum intenzity výroby v československém zemědělství – 1959–1960. Intenzita byla zkoumána na číselném materiálu 430 vybraných JZD a na souhrnném materiálu okresních průměrů. Závěrečná zpráva obsahovala dvě teoretické kapitoly: Pojem a podstata; Vzájemný vztah intenzity zemědělské výroby a ostatních kategorií zemědělské ekonomiky; dále metodiku výzkumu, dosavadní vývoj a současný stav intenzity zemědělské výroby v Československu.

Slučování JZD

V roce 1960 skončila první etapa výstavby socialistického zemědělství, v níž byly vytvořeny základy pro vybudování velkovýrobní materiálně technické základny v zemědělství. Po dokončení kolektivizace vyvstala etapa kvalitativních přeměn v zemědělství. V Československu existoval tehdy velký počet malých JZD, často i pod výměru 200 ha. Vláda proto v roce 1959 doporučila, aby se malá JZD slučovala ve větší tam, kde to přírodní, ekonomické a politické podmínky dovolí. Cílem slučování bylo

vytváření velkých zemědělských podniků, v nichž bylo možné efektivní využití hospodářských budov, mechanizačních prostředků, pracovních sil a finančních prostředků. Sloučená družstva skýtala lepší předpoklady pro potřebný růst intenzity zemědělské výroby a produktivity práce, zavádění nových technologií a využívání zemědělské techniky a umožňovala zavádění specializace. Slučováním JZD i venkovských obcí vznikly nové kvalitativně odlišné hospodářské i správní celky. Rozvoj zemědělské výroby probíhal paralelně s postupnou kvalitativní přestavbou venkovského osídlení při zachování struktury osídlení. Do šedesátých let 20. století lze tedy položit základ kvalitativních přeměn zemědělské velkovýroby, procesu koncentrace a specializace v zemědělství a současně přestavby a modernizace venkovských sídlišť. Na tento základ navázala sedmdesátá léta v rámci pěti- a šestiletého plánu. V šedesátých letech se prosazovala orientace na lepší rozmístění zemědělské výroby a delimitaci půdního fondu s cílem zajistit vhodnější výrobní zaměření zemědělských podniků a umožnit účelnou koncentraci výroby a lepší podnikovou specializaci. V roce 1964 byla provedena přestavba řízení zemědělské výroby zřízením okresních zemědělských správ (OZS). V téže době bylo u JZD zavedeno peněžní odměňování a prémiový systém místo dřívějšího odměňování podle peněžních jednotek. Náplň činnosti VÚZE v šedesátých letech byla věrným odrazem dané reality. A nejen to. Ústav se již dostal do předstihu a pomáhal tuto realitu dotvářet a směřovat a ovlivňoval účinně proces industrializace zemědělství. V 60. letech došlo k některým zásadním změnám v řízení a organizace VÚZE. Od 1. 4. 1962 po zániku Československé akademie zemědělských věd (ČSAZV) přešel ústav opět do sféry působnosti ministerstva zemědělství. V roce 1960 byla dostavěna moderní budova ústavu v Praze 2, Mánesova 75.¹⁴ Dosavadní budova ústavu v Krakovské ulici č. 18 byla adaptována na byty pro zaměstnance. Od 1. 5. 1962 došlo k personální změně ve vedení ústavu. Dosavadní ředitel Doc. Dr. Ing. Jan Krblich odešel na provozně ekonomickou fakultu VŠZ. Novým ředitelem ústavu se stal Ing. Václav Eremiáš, CSc.

¹⁴ *Vlastní stavební práce na této novostavbě byly započaty dne 18. 12. 1958. V květnu 1960 se ústav přestěhoval.*

Vývoj organizace VÚZE 1960–1968

Již v 2. pololetí 1960 došlo k reorganizaci ústavu. Výzkum byl soustředěn do čtyř oddělení:

- 1) Ekonomika a organizace socialistických zemědělských závodů,
- 2) Rozmístění výroby a specializace v socialistickém zemědělství,
- 3) Ekonomika socialistického zemědělství,
- 4) Formy přechodu zemědělství ke komunismu.

V roce 1962 přibyl sociologický výzkum prováděný v Oddělení pro studium sociálních a kulturních otázek v zemědělství. Definitivní podobu získala organizace VÚZE teprve v roce 1963. Tehdy byla též opětovně zřízena bratislavská pobočka. Byla uskutečněna specializace pracovišť a to tak, že pražské pracoviště řešilo úkoly makroekonomického charakteru, bratislavské pracoviště úkoly podnikového charakteru a brněnské pracoviště se specializovalo na oblast ekonomiky práce a racionalizace pracovních procesů. Brněnskou pobočku vedl v té době ing. Svatopluk Čalkovský, CSc, bratislavskou pobočku ing. Ján Janovic, CSc. Pražské pracoviště mělo od r. 1963¹⁵ tato výzkumná oddělení:

- 1) Oddělení specializace v československém zemědělství¹⁶
- 2) Oddělení ekonomiky a organizace socialistických zemědělských závodů
- 3) Oddělení tržních vztahů
- 4) Oddělení ekonomicko-analytické
- 5) Oddělení sociologického výzkumu v zemědělství
- 6) Útvar pro využití ekonomických metod v zemědělské ekonomice, ve výzkumu společenských problémů a v řízení zemědělství

V poslední etapě vývoje VÚZE v období do konce roku 1968 stály v popředí pozornosti otázky postavení zemědělství v národním hospodářství, problémy řízení, organizace výrobních sil v zemědělství a rozhodování na úrovni podniku. Poměrně rychlý rozvoj prodělaly v tomto období v ústavu oblast matematicko ekonomického modelování a použití matematických metod v zemědělství a obor sociologie venkova. Organizační struktura ústavu zůstala i nadále v platnosti, přibýly však nové organizační útvary. V roce 1965 bylo uvedeno do provozu výpočetní středisko, vybavené počítačem Minsk 22, první v resortu ministerstva zemědělství. Od 1. 7. 1965 zahájil

¹⁵ *Prozatímní pracovní a provozní řád VÚZE z r. 1963.*

¹⁶ *Oddělení specializace v socialistickém zemědělství vedl do r. 1964 Doc. Ing. Karel Svoboda, CSc., od r. 1965 Ing. Jaroslav Kunc, CSc.*

svou činnost pod vedením prof. dr. Jana Taubera Institut sociologie venkova a historie zemědělství při VÚZE na místě dosavadního sociologického oddělení. Od roku 1966 byly úkoly plánovány vždy na pět let. Ve čtvrté pětiletce 1966–1970 byl stanoven komplexní úkol řízení a ekonomika zemědělství, který byl zařazen do státního plánu výzkumu. Byla stanovena zásada, že ústav svou kapacitou musí pokrýt veškerou problematiku a potřebu ekonomického výzkumu. Koncepce plánu výzkumu počítala s pokračováním ekonomického zkvalitňování a s dalším rozvojem modelové techniky. Byla tu snaha chápat proces industrializace zemědělství nikoliv jen jako jeho technizace na úrovni podniku, ale v širších souvislostech technických, technologických, ekonomických a sociálních. Tato koncepce byla v průběhu dalších let zpřesňována až k vyjádření zásady, že výrobu potravin je třeba chápat jako důsledek plánovitého úsilí řady odvětví, jež vytvářejí finální užitnou hodnotu pro spotřebitele. V rámci komplexního úkolu byl vytvořen systém hlavních a dílčích úkolů.¹⁷ V čele hlavního úkolu stál vždy koordinátor, který byl současně vedoucím oddělení. VÚZE byl koordináčním pracovištěm pro výzkumné úkoly, na které byly napojeny vysoké školy a některé jiné výzkumné ústavy.

Činnost ústavu v letech 1961–1968¹⁸

Oddělení specializace provádělo komplexní rozbor v oblasti výhledové organizace našeho zemědělství a její ekonomiky, orientovaný zejména na výzkum výrobní specializace československého zemědělství v různých výrobních podmínkách. Z konkrétních výzkumných úkolů uvádíme z období před r. 1965 zejména „Modely specializovaných zemědělských závodů“. Bylo navrženo 30 modelů specializovaných zemědělských závodů pro jednotlivé typy a podtypy v takové velikosti, aby bylo možno ve všech odvětvích uplatnit velkovýrobní techniku a technologii; dále šlo o „Výzkum velikosti a specializace výrobních jednotek zemědělských závodů a jejich vybavení pracovními prostředky a pracovními silami“ - stanovení minimální koncentrace při různých technologiích v rostlinné výrobě a částečně i v živočišné výrobě, určení průběhu pracovních procesů během roku v různých výrobních podmínkách, stanovení velikosti výrobních jednotek, stanovení počtu a druhů výrobních prostředků ve specializovaných

¹⁷ *Organizační řád VÚZE z r. 1966.*

¹⁸ *Eremiáš, Václav: Vývoj dnešního Výzkumného ústavu ekonomiky zemědělství a výživy a jeho příspěvek k rozvoji oboru od r. 1951. Zemědělská ekonomika 14, 1970, č. 1, s. 23–31.*

výrobních jednotkách (1963–1964); „Stanovení výrobního zaměření, specializace a velikosti socialistických zemědělských závodů v blízkosti velkého města“ – několik variant vhodné struktury výroby jednotlivých zemědělských závodů se zvláštním zřetelem na bilanci krmivové základny, návrhy modelů specializovaných zemědělských závodů, výpočet území pro zásobování velkých spotřebních center (1961–1963); „Teoretické zpracování problémů sblížení dvou forem socialistického vlastnictví“. Další výzkumný úkol, „Výhledový plán rozvoje zemědělské výroby okresu Chrudim“ byl vypracován pro ověření využití možností stěžejního úkolu a podával prognosu do r. 1975. Byl plně využíván k rozmísťování zemědělské výroby a k postupnému zavádění specializace. Na jeho podkladě byl uskutečňován proces postupného slučování JZD. Pro každý zemědělský závod byla zjištěna potřeba investic. V problematice „Výhodnocení krajských a okresních výhledových plánů zemědělské výroby“ (generelů) – do r. 1970 byly získány a zpracovány materiály pro plánovité uskutečňování organizace zemědělství v krajích a okresech, pro správné rozmístění zemědělské výroby na území krajů a okresů s přihlédnutím k přírodním a ekonomickým podmínkám. Vývoj stavů a užitkovosti hospodářských zvířat se zkoumal v úkolu „Výzkum ekonomické efektivity kooperace v chovu skotu“ – propočítání efektivity kooperace v chovu skotu, vyplývající z jeho rozmístění na území státu podle zásad územní specializace. Pro léta 1966 – 1970 byla uvedena problematika soustředěná do hlavního úkolu „Faktory intenzifikace zemědělské výroby. V rámci tohoto úkolu byly v tomto období obhájeny tyto závěrečné zprávy: „Organizace území z hlediska horizontální integrace zemědělských podniků v souladu s rozvojem služeb a zpracovatelského průmyslu“. Byla navržena účelná koncentrace a kombinace odvětví, velikosti a organizace výrobních jednotek a socialistických zemědělských podniků, rozmístění potřebných investic, služeb a zařízení pro zemědělskou výrobu a doporučení vědecky zdůvodněné organizace socialistických zemědělských podniků. V řešení „Vytvoření organizace a ekonomiky zemědělských kombinátů, nadpodnikových zemědělských svazků, orgánů a zařízení ve státním a skupinovém socialistickém sektoru“ byly za použití matematických metod a výpočetní techniky vytvořeny modely 16 zemědělských kombinátů nebo organizačních kombinátních spojení se 140 výrobními jednotkami nebo zemědělskými podniky. V souvislosti s vypracováním modelů byly stanoveny rámcové obraty stáda a jeho hustota v jednotlivých výrobních oblastech tak, aby byla zabezpečena nezbytná výroba hovězího masa v souladu se stanovenou nutriční dávkou na obyvatele. Byla zhodnocena účelná velikost zemědělských kombinátů, jejich výrobní zaměření a jejich ekonomika a vyvozeny závěry pro rozdělování důchodů a fondů. Byla stanovena potřeba výrobních prostředků, pracovních sil a jejich využití. Byly zpracovány i vztahy mezi výrobními kapacitami zemědělských kombinátů

a potravinářských a zpracovatelských odvětví pro účely vytvoření zemědělsko-potravinářského komplexu. Současně byly stanoveny zásady organizačních forem pro kombinátní řízení a vypracovány úvahy, vztahující se k vytvoření racionálního systému řízení komplexu zemědělství a výživy v nadpodnikové sféře. Tomuto stěžejnímu úkolu předcházely některé další dílčí úkoly, z nichž významné bylo např. „Řešení otázek kooperace v oblasti otevřeného obratu stáda.“ Na závěr možno konstatovat, že tehdejší požadavky na specializaci zemědělské výroby byly v podstatě vyřešeny. Na řešení výzkumného úkolu se podílely VÚZE Praha, Bratislava a provozně ekonomická fakulta VŠZ v Praze.

Oddělení ekonomiky zemědělství jako odvětví zkoumalo optimální vztahy mezi zemědělskou výrobou a jejími zdroji uvnitř jednotlivých odvětví i mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími národního hospodářství. Oddělení vypracovalo návrhy, opatření směřující k odstranění disproporcí a ke zkvalitnění metod řízení a usměrňování výroby. Úkoly byly rozděleny na výzkum ekonomiky živočišné výroby a na výzkum ekonomiky rostlinné výroby jako odvětví zemědělské výroby. V rámci těchto hlavních úkolů byly dokončeny tyto práce: „Výzkum nevhodnějších forem organizace práce a řízení ve sloučených družstvech“ (1961–1964). Závěry výzkumného úkolu byly prověřovány přímo ve sloučených JZD. Realizoval se též „Výzkum nevhodnější organizace a ekonomické efektivity ve velkovýrobních technologických chovu prasat (1961–1964).“ Sledovaly se provozní, technické a technologické problémy tří sledovaných velkovýrobních technologií, týkajících se staveb jejich zařízení, spolu s otázkami výživy a krmení jatečných prasat, organizace práce, obratu prasat ve výkrmu, odměňování, produktivity práce, vlastních nákladů a ekonomické zhodnocení sledovaných velkovýrobních technologií výzkumu. „Výzkum rentability v JZD“ byl úkolem teoreticko- metodologického charakteru, zaměřený především na řešení otázek spojených se zjišťováním v zemědělských závodech. Hlavní rozvržení úkolu spočívalo v dílčích částech: Pojem a podstata podnikové rentability v JZD; realizovaný čistý důchod jako projev rentability v JZD; analýza dosahované úrovně rentability v JZD. Stručný vývoj zjišťování a vyjadřování rentability v socialistických zemědělských závodech. V letech 1964–1967 byl řešen výzkumný úkol „Ekonomika živočišné výroby jako odvětví zemědělské výroby, který byl ukončen závěrečnou zprávou „Vliv hlavních faktorů na vlastní náklady a výrobu mléka se zaměřením na vlastní statková krmiva. V uvedené zprávě byly rozebrány a ekonomicky zhodnoceny hlavní intenzifikační faktory, ovlivňující výrobu mléka a jeho vlastní náklady: Užitek, struktura vlastních nákladů, vliv plemene, plemenářské a chovatelské práce. Široce byla rozebrána problematika krmivové základny. Úkol „Ekonomické podmínky a organizace dodavatelsko-odběratelských vztahů – v roce 1968

na základě delimitace úkolů mezi VÚZE Praha a VÚPE Bratislava zůstaly ve VÚZE tyto dílčí úkoly: „Podniky v kooperačních vztazích zemědělsko-potravinářského komplexu“ rozdělené do etap: „Smluvní vertikální kooperace-integrace mezi zemědělskými podniky a podniky agrokomplexu. Společné družstevní podniky-vybrané problémy-hlavní návrhy byly včleněny do osnovy zákona o zemědělském družstevnictví. Úkol „Služby pro zemědělské podniky se etatizoval též: mechanizace posklizňové úpravy obilovin a brambor; služby na úseku výživy rostlin; služby pro zemědělské podniky u hlavních druhů mechanizovaných polních prací; výsledky uvedené v těchto zprávách byly určeny pro řídicí orgány, zejména pro řídicí orgány okresní působnosti.

Oddělení tržních vztahů: zkoumalo ekonomické vztahy mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími národního hospodářství výzkumem: tvorby cen zemědělských výrobků a ostatních ekonomických nástrojů ve vztahu mezi státem a socialistickými zemědělskými závody; důchodů zemědělského obyvatelstva; dodavatelsko-odběratelských vztahů i forem a rozsahu služeb pro zemědělství z hlediska efektivity zemědělské výroby; ekonomické efektivity investic v zemědělství; výzkum přírodních stanovišť. Hlavní úkoly „Soustava ekonomických nástrojů řízení zemědělství“ a „Teoretické základy tvorby cen zemědělských výrobků – byly zpracovány ve dvou časových etapách: 1964–1965; 1966–1969. Práce byla značným přínosem do teorie hodnoty a teorie cen zemědělských výrobků. Poprvé byl u nás učiněn pokus vymezit relativně nejhorší podmínky pro výrobu hlavních zemědělských výrobků. Byl v ní vysloven požadavek centrálního stanovení nákupních cen. Výsledky výzkumu „Účinnost soustavy ekonomických nástrojů mezi státem a zemědělskými podniky“ za rok 1966 byly realizovány v návrhu ekonomických nástrojů pro zdokonalenou soustavu plánovitého řízení zemědělství“ z r. 1967 a při vypracování zákona o zemědělské dani z téhož roku. Na podkladě materiálu všech JZD z let 1963–1965 byl předběžně ověřen vliv ekonomických nástrojů na ekonomiku JZD v různých přírodních podmínkách. „Zhodnocení působení ekonomických nástrojů nové soustavy zemědělství za rok 1967“ a totéž za léta 1967–1968 rozebíralo vliv ekonomických nástrojů na reprodukční proces socialistických zemědělských závodů, řízených OZS v různých přírodních podmínkách. Ze studií vypracovaných jako dílčí úkoly v rámci hlavního úkolu uvádím zejména: „Úloha zemědělských cen v rozdělování národního důchodu“ (1969); „Společenské ocenění živé práce pro potřebu tvorby cen zemědělských výrobků“ (1968); „Vztah mezi výrobou, nákupem a vývojem cen u hlavních zemědělských výrobků“; „Tvorba cen jednotlivých zemědělských výrobků a jejich vzájemné relace (1969)“ (největším metodickým přínosem je vypracování a ověření metody zjišťování objemu výrobních fondů, vázaných při výrobě hlavních zemědělských produktů

a metody stanovení nákupních cen a jejich relací); Ekonomická charakteristika přírodních stanovišť a jejich využití v soustavě ekonomického řízení“ (řešeno průběžně od roku 1961). V roce 1964 byla vytvořena soustava stanovištních jednotek, která zachycuje poslední stav přírodovědeckého poznání přírodních podmínek zemědělské výroby. V roce 1965 byla zařazena všechna katastrální území do stanovištních jednotek. Celkově bylo ekonomické hodnocení přírodních stanovišť rozděleno na dvě etapy. První etapa, ukončená v roce 1966 se zabývala vytvořením soustavy stanovištních jednotek a k ní příslušející soustavy informací z JZD na základě údajů z výběrového souboru JZD za dobu pěti let (1960–1964). Druhá etapa zpracována do r. 1970 měla za cíl vyhodnocení těchto informací pro účely ekonomického řízení zemědělství na základě působení stanovištních podmínek na ekonomiku zemědělských závodů včetně poznání závislosti mezi působením stanovištních podmínek a ostatních produkčních faktorů a jejich kvantitativních formulace. Celá soustava ekonomického hodnocení přírodních stanovišť byla tím neustále aktualizována. Výsledků úkolu bylo využito pro účely novelizace vyhlášky Státním výborem pro výstavbu o používání provozně nevyrušených strojů a zařízení při projektování nových staveb č. 53/60 Sb., která byla na podzim 1970 projednána v zemědělském výboru Národního shromáždění. K dalším tématům patřily „Reprodukce základních fondů v socialistickém zemědělství“, „Metodika určování ekonomické efektivity v zemědělství“, „Výzkum ekonomiky tvorby a využití základních fondů“ – prokázal deformace ve struktuře základních výrobních prostředků, větší vliv oběžných než základních výrobních prostředků na objem produkce, nízkou efektivity základních výrobních fondů, způsobenou nesouladem mezi základními a oběžnými prostředky a v důsledku neuspokojivé sklady intenzifikace faktorů.

Oddělení ekonomicko-analytické shromažďovalo základní statistický materiál pro výzkumnou činnost ústavu. Bylo pověřeno výzkumem a šetřením činnosti pracovních sil v zemědělství a vlastních nákladů. V roce 1963 byl vytvořen soubor 1200 JZD pro sledování vlastních nákladů. V letech 1964–1965 se řešil úkol „Rozbor produktivity společenské práce a výsledků hospodaření JZD na základě zjištěných vlastních nákladů“. V letech 1966–1970 se změnil název hlavního úkolu „Vlastní náklady v zemědělství“. Sledování vlastních nákladů v JZD a zpracování základních ukazatelů pro rozbor produktivity společenské práce a efektivity živé práce v letech 1965–1969 umožnilo poznat jak ve sledovaných podnicích, tak i pro potřeby řídicích orgánů skutečnou výši pracovních i materiálových nákladů na výrobu jednotlivých zemědělských výrobků, struktura hrubé a tržní produkce, tvorbu hrubého a čistého důchodu podle jednotlivých úseků výroby. Novou metodikou zavedenou v roce 1967 se podařilo sjednotit výpočet základních ukazatelů v sektoru JZD a státních statků.

Výpočet výsledných ukazatelů u jednotlivých výrobků byl propracován až do zjištění čistého zisku a umožnilo sledování míry rentability z hlediska vlastních i celkových nákladů na výrobu. Vypracování zjednodušené metodiky navíc proti plánu umožňovalo na základě výzkumu vlastních nákladů výpočet ukazatelů pracnosti celé zemědělské výroby, hlavních odvětví a jednotlivých výrobků. Pomocí těchto ukazatelů zjišťovalo přesné a detailní měření produktivity práce. Ukazatelé poskytly přehled o spotřebě živé a mrtvé práce a stávají se tak hlavním podkladem pro zjištění efektivnosti. Navržená metodika a její použití u stálého souboru JZD nahradila pracovní evidenci hodin a její analytické třídění umožňovalo JZD zjišťujícím vlastní náklady provádět hlubokou analýzu spotřeby živé práce. Ústav vydával od r. 1966 dvě řady publikací, v nichž byly zveřejňovány základní ukazatelé pro rozbor produktivity společenské práce v JZD. Publikace ukazatelů a závěrečné zprávy byly rozesílány centrálním orgánům, všem zemědělským sdružením a Okresním radám Zemědělské společnosti. Všechna JZD souboru ministerstva zemědělství obdržela pro své potřeby zpracované vlastní náklady jednotlivých výrobků za příslušné oblasti, v nichž se nacházela. Publikování ukazatelé a závěrečné zprávy sloužily centrálním řídicím orgánům jako podkladový materiál při řešení problémů:

- a) v oblasti plánování a tvorby cen zemědělských výrobků,
- b) v oblasti hodnocení ekonomických nástrojů, daňové a úvěrové politiky,
- c) zpracování technicko-ekonomických koncepcí rozvoje jednotlivých úseků zemědělské výroby,
- d) rozmístění a integrace zemědělské výroby.

Zemědělským okresním sdružením a okresním radám Zemědělské společnosti pomáhaly při:

- a) odhalování technicko-ekonomických rezerv při zvyšování zemědělské produkce srovnáváním hospodaření konkrétních JZD s příslušnými průměry výrobních ekonomických skupin ve stejných přírodních podmínkách,
- b) prosazováním výsledků vědecko-technického rozvoje ke zvýšení produkce a racionalizace výroby.

Od roku 1955 vycházel časopis Zemědělská ekonomika, v jejíž redakční radě byl VÚZE hojně zastoupen a v němž se nacházely četné studie jeho pracovníků.

Oddělení ekonomicko-matematicko-analytické zkoumalo možnosti rozvíjení a používání matematických metod, zejména v oblasti rozmístění zemědělské výroby, při stanovení optimalizace výrobních programů spe-

cializovaných socialistických zemědělských závodů i v dalších oblastech zemědělské ekonomiky. Jako samostatné oddělení bylo zřízeno v roce 1966, ale výzkumné úkoly matematicko-ekonomického charakteru se vyskytovaly již od roku 1964, např. „Vypracování matematického modelu výrobních celků a návrh rozmístění zemědělské výroby“; „Výzkum podmínek pro využití samočinného počítače v zemědělství“, který předcházel zřízení výpočetního střediska. K řešení těchto problémů bylo použito jednak standardních programů lineárního programování a strukturální analýzy. Na tyto úkoly navazoval od roku 1966 hlavní úkol „Analýza produkčních faktorů a ekonomicko-matematické československé zemědělství“. Těžiskům výzkumu bylo modelování vývoje reprodukčního procesu jednotlivých výrobních odvětví i celého systému. Z metodického hlediska jsou zejména významné výsledky výzkumu aplikace dynamicko-lineárního programování a rekurzivního programování při modelování hodnotných vztahů reprodukčního procesu. Nový metodický přístup k modelování reprodukčního procesu umožnil vypracovaný program metody modelování dynamických systémů (MODS), který nachází široké uplatnění nejen ve výzkumu, ale i při řešení praktických problémů. Tuto metodu tehdy převzali v NDR.

Problematika sběru, zpracování a přenosu informací pomocí počítače byla předmětem samostatného dílčího úkolu. Ve výzkumu byla vyřešena řada izolovaných problémů podnikové ekonomiky pomocí matematických modelů a vytvořeny předpoklady pro vypracování uceleného systému modelů pro řízení všech úseků činnosti zemědělského podniku. Byly zakončeny práce na vypracování jednotlivých částí automatizovaného systému informací v zemědělském podniku (skot, prasata, rostlinná výroba). Byl ukončen rozsáhlý úkol optimálního rozmístění zemědělské výroby v československém zemědělství, který odhalil další rezervy ve zvyšování zemědělské výroby. Zvláštní význam mělo mezinárodně koordinované téma „Uplatnění ekonomicko-matematických metod a moderní výpočetní techniky“ v rámci zemí RVHP pod koordinací VÚZE. V letech 1964–1970 bylo organizováno pět mezinárodních vědeckých symposií, v nichž řešitelé přednesli cca 40 referátů. Pro potřeby praxe byly na základě vyřešených a v praxi ověřených ekonomických modelů vydávány názorné metodiky. Souhrnně byly výsledky výzkumu uveřejněny v publikaci „Matematické metody v řízení zemědělství“.

Institut sociologie venkova a historie zemědělství při VÚZE zahájil svou činnost dne 1. 7. 1965 pod vedením prof. dr. Jana Taubera, který byl průkopníkem československé sociologie venkova a zemědělství.¹⁹

Ve VÚZE působil se svým oddělením od r. 1962. Institut mohl tedy metodicky i tematicky navázat na činnost menších předchozích útvarů. Druhá polovina šedesátých let se stala zlatým věkem sociologie. Byla zřízena Sociologická společnost ČSAV, jejíž sekci sociologie venkova vedl rovněž J. Tauber; vnikaly katedry sociologie venkova při vysokých školách zemědělských v Praze, v Brně, Nitře, později v Českých Budějovicích. Nově vzniklý Institut měl koordinační působnost pro všechna pracoviště, která se zabývala sociologií venkova. Institut měl vlastního ředitele a vědeckou radu, ve které byly oponovány metodiky a závěrečné zprávy výzkumných úkolů. Zahrnoval dvě oddělení: Oddělení sociologie venkova a oddělení historie agrárních přeměn. Nejužší kontakt Institut navázal s katedrou sociologie venkova na Vysoké škole zemědělské v Praze, která vznikla v září 1967 a byla rovněž vedena Janem Tauberem. Ten přednášel sociologii venkova na VŠZ již od roku 1965. Po převzetí katedry se vzdal vedení Institutu. Novým ředitelem se stal doc. Ing. Hanuš Schimmerling, CSc. Pracoval v Institutu od r. 1966 jako Tauberův náměstek. Předtím byl zaměstnán v brněnské pobočce VÚZE a zabýval se problematikou odměňování pracovníků v zemědělství. Tauber zachovával i nadále úzký kontakt s Institutem. Mezi oběma pracovišti došlo k dělbě práce. Zatímco katedra sociologie venkova převzala tematiku sociologie venkova těžiště práce Institutu zůstalo nadále v podnikové sociologie. Zvláštní postavení zaujímal téma historie zemědělské ekonomiky a historie sociologie venkova, které zpracoval Tauber osobně. Původně tedy patřilo do pracovního programu Institutu. V dubnu 1967 uspořádal Tauber v kooperaci pražské VŠZ a Institutu kolokvium o historii české a slovenské zemědělské ekonomiky, které organizačně zajišťovala historická komise ČSSS. Koncem téhož roku proběhlo další kolokvium o historii sociologie venkova v Babicích u Říčan. Na obou kolokviích byli referáty zastoupeni jak vědci z daného

¹⁹ *Literatura o Institutu viz Honcová, Jaroslava: Vzpomínka na prof. Dr. Ing. Jana Taubera. Sociologie zemědělství 12, 1976, s. 77–78; táž: K životnímu jubileu Doc. Ing. Hanuše Schimmerlinga, CSc. Sociologie zemědělství 26, 1990, s. 139–141; Honcová, Jaroslava – Němcová, Eva: Institut sociologie venkova a historie zemědělství při VÚZE (1965–1970). Zemědělská ekonomika 45, 1999, s. 523–526; Schimmerling, Hanuš: 20 let sborníku ÚVTZ. Sociologie zemědělství 21, 1985, s. 53–73; Tauber Jan: Na zahájení sborníku ÚVTI. Sociologie venkova a historie zemědělství 1, 1965, s. 1–2; Tauber, Jan: Příspěvek k historii čs. sociologie venkova. In: Historie české a slovenské sociologie venkova. Praha 1969, s. 5–43.*

oboru, tak profesionální historikové. Z obou kolokvií byly v roce 1969 vydány v ČSAV sborníky „Historie české a slovenské sociologie venkova“ a „Příspěvky k historii české a slovenské zemědělské ekonomiky“.

Práce institutu byla soustředěna kolem komplexního úkolu „Sociologie venkova a zemědělství“, řešeného v letech 1966–1970. Děлил se na dva hlavní úkoly: „Sociologie výstavby socialistického zemědělství“ – koordinátor Doc. Ing. Hanuš Schimmerling, CSc. a „Současný sociální vývoj (historie) zemědělství“ – koordinátor Doc. Ing. Ludvík Špirk, CSc. Na tyto dva hlavní úkoly byly vázány sociologické a historické dílčí úkoly, řešené jak v Institutu, tak na koordinovaných pracovištích. Cílem komplexního úkolu bylo studium současných i minulých podmínek socialistické přestavby československého zemědělství. Šlo na jedné straně o soustavný výzkum vývoje zemědělství v Československu se zvláštním zřetelem k problematice forem a sociálně ekonomických výsledků agrárních přeměn, vývoje zemědělského výrobního družstevnictví, historických i politických podmínek a výsledků kolektivizace, průběhu a výsledků pozemkových reforem a na straně druhé o výzkum společenských vztahů v socialistických zemědělských podnicích, společenské struktury a společenských vztahů zemědělské a venkovské populace. Sociologové koordinovaní v rámci hlavního úkolu zaměřili své úsilí převážně na oblast socialistického zemědělského podniku a zemědělské práce. Výsledky řešení byly předávány řídicím orgánům, provozní praxi, výuce a dalšímu výzkumu. Nejobsáhlejší závěrečná zpráva hlavního úkolu „Sociologické výstavby socialistického zemědělství“ s názvem „Sociologické a sociálně psychologické aspekty činnosti vedoucí pracovníků JZD“ zahrnovala dílčí zprávy a pojednávala o sociální roli vedoucího pracovníka v JZD. Mezi nejzávažnější práce v rámci tohoto hlavního úkolu patřilo téma o vlivu změn v technologii a charakteru práce na sociologické a sociálně politické znaky pracovních rolí u vybraných profesí v zemědělství. V určité návaznosti bylo další téma o socialistických aspektech řízení pracovních skupin v zemědělství, které se zabývalo studiem sociální a sociálně psychologické motivace pracovní činnosti. V rámci výzkumu společenských struktur v zemědělství byly zkoumány závažné problémy sociálních skupin (ženy, mládež, kovozemědělci). Problémy vesnické populace byly obsaženy ve výsledcích výzkumu sociologického – bytového uspořádání venkovských sídlišť.

Pracovníci druhého - historického oddělení Institutu realizovali ve svých pracích spojení historické, sociologické a ekonomické metody. Tak byly vypracovány čtyři krajské monografie o průběhu kolektivizace: Ostravsko, Olomoucko, Královéhradecko a Českobudějovicko (Z. Antoš); z nich první dvě byly publikovány. Monografie podávaly analýzu počátku kolektivizace, přičemž si všímaly takových faktorů, jako např. starousedlický a osídlenecký charakter oblasti, postavení KSČ v oblasti, poměr členské a ostatní

půdy v JZD, výměra zemědělské půdy na jednoho člena, podíl žen v členské struktuře, sociální struktura vesnice aj. Pramenou základnou byly spisovny Krajských národních výborů (KNV) a statistický materiál krajských správ Státního úřadu statistického. Monografické studie byly zpracovány také na úrovni obcí - z 500 obcí, v nichž působila JZD bylo vybráno devět a sledován jejich vývoj v letech 1918–1960 (Honcová), zaměřený na sociálně ekonomickou strukturu vesnice, úroveň zemědělské malovýroby, důsledky pozemkových reforem, politický vývoj v obci a družstevní tradice. Pro období 1949–1960 byla další pozornost věnována sociálně ekonomickému vývoji JZD, vývoji JZD podle typů, změnám v členské základně JZD, výsledkům hospodaření JZD, rozdělování důchodů JZD, řízení JZD, sociálně ekonomickému vývoji obce včetně politických událostí a kulturního dění. Ve všech devíti vybraných lokalitách vzniklo JZD již v roce 1949 přetvořením strojního nebo elektrárenského družstva. Monografie byly vyhodnoceny ve srovnávací studii, která vyšla tiskem. Zvláštní pozornost zaslouží výzkum pamětníků kolektivizace, nejčastěji prvních předsedů JZD a v několika případech funkcionářů místních národních výborů a to formou řízených individuálních rozhovorů umožnily doplnit písemné materiály a účelně konfrontovat oba prameny. Bylo vybráno 51 pamětníků v 38 obcích z 12 okresů Čech a Moravy. Okresy byly voleny tak, aby byly reprezentovány všechny kraje. Ve vzorku byly zastoupeny oblasti pohraniční i vnitrozemské, příměstské i agrární. Průměrný věk dotazovaných pamětníků činil ve vnitrozemských okresech 64 let, v pohraničních 60 let. Výsledky tohoto výzkumu publikoval Z. Antoš v časopisu Sociologie zemědělství v roce 1974 pod pseudonymem „kolektiv“. V Institutu byl sledován vývoj československých zemědělských výrobních družstev (ZVD). ZVD vznikla po roce 1945 byla tématem habilitační práce Jana Taubera (1948). V šedesátých letech pak byla zkoumána ZVD vzniklá v souvislosti s první pozemkovou reformou. Byla věnována pozornost jejich charakteru, složení členské základny, zadlužení a výrobním a ekonomickým výsledkům ZVD, kterých bylo 67. ZVD se tehdy nestala převládající formou přidělu, ale pouze sociálním experimentem.

Některé z výzkumů Institutu byly realizovány na mezinárodní úrovni. Např. úkol „Důsledky industrializace na sociální strukturu a společenské vztahy v zemědělství“ byl napojen na mezinárodní výzkum Evropské společnosti pro sociologii venkova se sídlem ve Wageningen v Holandsku.

Na jaře 1967 bylo v Praze uspořádáno za spolupráce Evropské socialistické společnosti mezinárodní symposium o sociálních vlivech mechanizace zemědělství. Institut také reprezentoval Československo na světové konferenci FAO v Římě o pozemkových reformách v roce 1966 (Schimmerling). Institut měl stálou spolupráci s Institutem ekonomiky rolnej

ve Varšavě, byl navázán kontakt s dalšími socialistickými zeměmi: SSSR, Bulharsko, NDR, Jugoslávie, Rumunsko, Maďarsko.

Od svého založení v roce 1965 vydával Institut časopis Sociologie venkova a historie zemědělství. Jeho prvním redaktorem byl rovněž J. Tauber. Časopis přežil Institut o mnoho let. I když historie zemědělství později z názvu časopisu vymizela, historické články v něm vycházely i nadále. Hodnocení časopisu za prvních dvacet let podal v roce 1985 Hanuš Schimmerling. J. Tauber byl také předsedou sekce pro sociologii venkova ČSSS, která pracovala při ČSAV. V té době pracovalo v rurální sociologii 40–50 profesionálních pracovníků. Pracovní skupina podnikové sociologie pořádala semináře a konference, na kterých se podíleli zejména pracovníci Institutu. Akce se týkaly zejména sdělování výsledků realizovaných výzkumů, hledání nových metod a způsobů řešení, koordinace, koncepce. Někteří členové této pracovní skupiny se rovněž podíleli na přípravě vysokoškolských skript, publikovali ve vědeckých a odborných časopisech. Bohatá byla přednášková a poradenská činnost. Historická komise sociologie venkova při ČSSS (pracovní skupina) zahájila svou činnost již v roce 1965. Jejím předsedou byl prof. Dr. František Lom, DrSc. Zkoumala v rámci studia nejnovějších dějin zemědělství společenské přeměny v zemědělství od roku 1918 až do současnosti. Současně působila Historická komise při Zemědělském muzeu ÚVTIZ, jejímž předsedou byl rovněž F. Lom. Byla stanovena dělba práce mezi oběma historickými komisemi, přičemž muzejní historická komise měla nadále zpracovávat období do roku 1918 a pro další období se omezit na problematiku technickou. Historická komise ČSSS čítala 25 stálých členů. Kromě pracovníků Institutu soustřeďovala historicky z vysokých škol, Historického ústavu ČSAV, Státního ústředního archivu i jiných archivů, Zemědělského muzea a to ty, kteří se věnovali dané problematice. Přednášeli na zasedáních komise pravidelné referáty o výsledcích své práce. Komise současně informovala badatele o nově uspořádaných a zpřístupněných archivních fondech, které obsahují prameny k dějinám zemědělství ve sledovaném období. Vedla též evidenci členů v evidenčních listech, obsahujících jednak publikované práce z nejnovějších dějin zemědělství a jednak témata, na kterých pracují. Podle nich se průběžně, po dohodě se členy, konkretizoval pracovní program komise.

Zusammenfassung**Das Forschungsinstitut für die landwirtschaftliche Ökonomie in den Jahren 1951–1968**

Die Verfasserin widmet sich in ihrem Beitrag der Entwicklung des Forschungsinstitutes für landwirtschaftliche Ökonomie (VÚZE) in der Zeitperiode von 1951 bis 1968, der Forschungsinstitution, die in dieser Zeit im Sachgebiet der landwirtschaftlichen Forschung wirkte und auf die Tätigkeit ihrer bis zum Jahr 1912 belegten Vorgänger anknüpfte. Den Kern des Beitrags bildet die Analyse der Organisationsentwicklung und der eigenen Tätigkeit des Institutes. Die Autorin nimmt die Forschungsaufgaben aller Arbeitsstellen des Institutes in Betracht, bemüht sich um deren Klassifikation und Einreihung in die Zusammenhänge. Das Institut wurde in erwähnter Zeitperiode in eine neue, unter Direktivleitung des ZK KPTsch stehende Forschungsorganisation eingegliedert, es half aktiv bei der Kollektivierung der tschechoslowakischen Landwirtschaft und bei der Ausübung des stalinistischen Landwirtschaftssystems. Die AgrarökonomInnen rezipierten in 1950er Jahren unkritisch die Beschlüsse der sowjetischen Quellen. Die Tätigkeit des Institutes passte der geänderten Struktur der Agrarbetrieben an – es wurden die Analysen der Wirtschaft der LPGs, Staatsgüter und auch der privaten Bauern durchgeführt. In der zweiten Hälfte der 1950er Jahre wurde die selbstständige tschechoslowakische Agrarökonomik konstituiert. In der wissenschaftlichen Forschungstätigkeit des Institutes erschienen die makroökonomischen Themen: die Analyse der eigenen Kosten, die Problematik der Bildung und Verteilung des Roheinkommens in der LPG, die Rayonisierung der landwirtschaftlichen Produktion und der Spezialisierung in einzelnen Produktionsgebieten, die Preisbildung bei den landwirtschaftlichen Produkten, die Intensität der landwirtschaftlichen Produktion, die Arbeitsproduktivität. Das Institut half in dieser Zeitperiode mit der Realisierung der Agrarpolitik der KPTsch. In den Intentionen der direktiven Leitung änderte sich die Organisation und der Inhalt der Tätigkeit des Institutes. Nach der Beendigung der Kollektivisation trat in den Vordergrund die Problematik der Größe der Agrarunternehmen und deren Spezialisierung der Produktion. In die 1960er Jahre kann man also die Grundlage des Prozesses der Konzentration und Spezialisierung der Landwirtschaft und gleichzeitig die Vereinigung von Landesgemeinden legen. Im Zusammenhang mit der Liberalisierung des zentralistischen Systems der Leitung der Nationalwirtschaft in der Mitte der 1960er Jahren drangen die mathematisch-analytischen Methoden in die ökonomische Agrarforschung durch. Im Jahre 1965 wurde elektronisches Datenverarbeitungszentrum mit der Datenverarbeitungsanlage Minsk 22 errichtet. Es wurde die Soziologie gleichzeitig rehabilitiert. Es entstand auch das Institut für Landessoziologie

und Agrargeschichte bei dem VÚZE mit der koordinativen Rechtsbefugnis in diesem wissenschaftlichen Bereich. Das Institut bereitete die Unterlagen für den neuen System in der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft vor. Damit beschäftigten sich umfassende Forschungsstudien zur Analyse des Landwirtschafts- und Nahrungsmittelkomplexes und zuletzt landwirtschafts-industriellen Komplexes in der Nationalwirtschaft. Die Autorin folgt die Zeitperiode bis zum 1. 1. 1969, wann in das Institut die Problematik der Ökonomik der Nahrungsmittelindustrie und Ernährung eingegliedert und die Bezeichnung auf das Forschungsinstitut für Landwirtschaft und Ernährung (VÚZVŽ) geändert wurde.

The Research Institute for Agricultural Economics, 1951-1968

This article examines the development of the Research Institute for Agricultural Economics in the period 1951-1968. This scientific institution operated in the field of agricultural research over the period under analysis, but its activities were connected with those of forerunner institutions as far back as 1912. The article focuses primarily on analysing the organizational development and activities of the Institute.